

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง

ศิราภรณ์และงานประดับศิลปะเขมรในประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18

Head Ornaments and Adornments in Khmer Art of Thailand

From 11th-13th Century A.D.

โดย

นางสาว วรรณวิภา สุเนตต์ตา

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

ศิราภรณ์และงานประดับศิลปะเขมรในประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18

การศึกษารูปแบบศิราภรณ์และงานประดับศิลปะเขมรในประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 ในงานวิจัยนี้ ศึกษาจากงานศิลปกรรมที่พบหลักฐานในดินแดนไทยและสามารถเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับรูปแบบในประเทศกัมพูชา โดยการจัดแบ่งรูปแบบเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรก ศิราภรณ์แบบมงกุฏและกะบังหน้า กลุ่มที่สอง คือศิราภรณ์แบบมงกุฏเทริด และกลุ่มที่สาม ได้แก่ศิราภรณ์รูปแบบพิเศษที่ปรากฏในประติมากรรมและรูปเคารพสมัยนครวัดและบายน

พัฒนาการสำคัญของรูปทรงและลวดลายประดับศิราภรณ์เริ่มปรากฏขึ้นในศิลปะสมัยนครวัดช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ส่งผลต่อรูปแบบศิราภรณ์สมัยบายนในพุทธศตวรรษต่อมา ลักษณะที่สังเกตได้ชัดเจนของศิราภรณ์แบบมงกุฏและกะบังหน้า คือการปรับรูปทรงมงกุฏเป็นทรงกรวยสูง กะบังหน้ามีขนาดใหญ่และนิยมสร้างเป็นชิ้นเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบหลักฐานประติมากรรมที่ทรงมงกุฏทรงกลีบดอกบัวซ้อนชั้น ซึ่งเป็นศิราภรณ์ที่มีความนิยมต่อเนื่องในสมัยบายน การตรวจสอบลวดลายประดับศิราภรณ์และเครื่องประดับพบว่า เป็นลวดลายเดียวกับที่ปรากฏในงานประดับสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษนี้ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนลวดลายประดับที่พบความนิยมลายดอกกลมเพิ่มมากขึ้น แทนลวดลายหน้ากระดานดอกซีกดอกซ้อน

สำหรับพระพุทธรูปทรงศิราภรณ์แบบมงกุฏเทริดในศิลปะเขมรมีลักษณะที่ต่างออกไปจากมงกุฏเทริดศิลปะอินเดียแบบปาละ กล่าวคือ พระพุทธรูปทรงมงกุฏทรงกรวย และกะบังหน้าซึ่งตกแต่งด้วยตาบเป็นแถวเรียงลดหลั่นกัน ไม่มีลวดลายประดับและไม่แสดงรูปแบบของชายผ้า โดยเฉพาะรูปแบบกุดทอลส่วนใหญ่คลี่คลายจากต้นแบบของมกรกุดทอลไปมากแล้ว

นอกจากนี้ศิราภรณ์ของเทวบุคคลที่สร้างขึ้นในสมัยนครวัดและบายน อาจมีที่มาจากศิราภรณ์แบบมงกุฏเทริด โดยมีรูปแบบสำคัญของการประดับกะบังหน้าด้วยลายดอกไม้และใบไม้ ตลอดจนการประดับร่วมกับดอกไม้สด อาทิเช่นจันทน์หมาก จันทน์มะพร้าว และมาลัย อันเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้การสวมศิราภรณ์อาจมีการโปกพระเศียรด้วยผ้า การเกล้าและถักพระเกศาพร้อมอยู่ด้วยรูปแบบของศิราภรณ์ยังบอกถึงลำดับศักดิ์ของบุคคลชั้นสูงตลอดจนสถานะของรูปเคารพในวัฒนธรรมเขมร โดยเฉพาะมงกุฏที่แสดงความหมายของการเคารพบูชาอย่างสูง ซึ่งปรากฏในรูปเคารพทางศาสนา และประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของบุคคลชั้นสูง อันอาจแสดงถึงการยกย่องกษัตริย์ในฐานะเดียวกับเทพเจ้า

อย่างไรก็ตามทั้งรูปเคารพในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาฮินดูมักทรงศิราภรณ์และเครื่องประดับแบบเดียวกัน ยกเว้นกลุ่มพระพุทธรูปทรงมงกุฏเทริดซึ่งอาจเป็นการรับอิทธิพลพุทธศิลป์จากภายนอกและปรับเข้าสู่รูปแบบในวัฒนธรรมเขมร ทั้งนี้ศิราภรณ์ทรงมงกุฏทรงกลีบดอกบัวซ้อนชั้นที่แพร่หลายในประติมากรรมสมัยบายน มีมาก่อนในประติมากรรมสมัยนครวัด จึงทำให้ข้อสันนิษฐานของนักวิชาการถึงความเกี่ยวข้องของศิราภรณ์รูปแบบนี้ในฐานะสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาสัมพันธ์เจ้าชัวยรมันที่ 7 ต้องมีการทบทวนใหม่

หลักฐานที่น่าสนใจอีกส่วนหนึ่งคือชุดเครื่องประดับทองคำ พบที่ปราสาทบ้านถนนหัก จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นศิราภรณ์และเครื่องประดับของรูปเคารพประจำศาสนสถาน รูปแบบและลวดลายประดับสามารถเปรียบเทียบได้กับศิราภรณ์และเครื่องประดับประติมากรรมที่สร้างขึ้นในระยะนี้ สัมพันธ์กับรูปแบบแผนผังและงานประดับปราสาทแห่งนี้ ช่วยให้การกำหนดอายุสมัยศิราภรณ์

และเครื่องประดับสอดคล้องกับช่วงเวลาที่มีการสถาปนาศาสนสถานหลายแห่งในชุมชนรอบเมืองพินาย
ราวปลายพุทธศตวรรษที่16-17

ผลการศึกษาโดยการเปรียบเทียบรูปแบบศิลปกรรมที่พบในดินแดนไทยและประเทศกัมพูชา
พบความสัมพันธ์ด้านรูปแบบและพัฒนาการของลวดลายประดับที่สอดคล้องกัน โดยเฉพาะการ
ผสมผสานกับลักษณะท้องถิ่นที่ต่างออกไปจากรูปแบบที่เมืองพระนครตามที่นักวิชาการได้เคยตั้ง
ข้อสังเกตไว้ ซึ่งพบมากในกลุ่มประติมากรรมและพระพุทธรูปจากจังหวัดลพบุรี และประติมากรรมบาง
องค์ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

Abstract

Head Ornaments and Adornments in Khmer Art of Thailand From 11th-13th Century A.D.

Based on French scholars' researches on the stylistic development during
Baphoun, Angkor Wat and Bayon, this research further explored stylistic relationship
between head ornaments, adornments and decorative ornaments in Khmer
sanctuaries.

This research identifies the styles of head ornaments found in Khmer sculptures
in Thailand with 3 stylistic groups as follows; the crown and diadem, the crowned
Buddha, and the adornments of divinities. Within each group, analytical comparison of
the ornaments focuses on 1. Forms and patterns of ornament 2. order of the
adornment

By comparing the styles and forms of artifacts found in Thailand to Cambodia,
the results demonstrate that patterns of ornaments can be dated from the same
period. Influences from the different dominant styles found in local artisan can be
noticed among sculptures from Lopburi province, which scholars believed play the
significant influence in Thai style crowned Buddha created a century later.